

Dominik Flisiak
ORCID 0000-0001-8699-9537

PRÓBA BIOGRAFII POLITYCZNEJ SZLOMO NACHUMA PERŁY. DZIAŁALNOŚĆ SYJONISTÓW-REWIZJONISTÓW W PIERWSZYCH LATACH POWOJENNEJ POLSKI

Celem artykułu jest przedstawienie politycznej działalności Szlomo Nachuma Perły, jednego z sympatyków syjonizmu rewizjonistycznego, prawicowego ruchu stworzonego przez Włodzimierza Żabotyńskiego. W pierwszej części artykułu zasygnalizowane zostaną podstawowe dane dotyczące Żabotyńskiego i żydowskiego życia politycznego w Polsce w latach tużpowojennych. W drugiej zostanie prześledzona aktywność polityczna Perły i zarysowana obecność zwolenników Żabotyńskiego w powojennej Polsce.

Włodzimierz Żabotyński żył w latach 1880–1940. Urodził się w Odessie¹ w rodzinie częściowo zasymilowanej do kultury rosyjskiej. Pod wpływem działalności Theodora Herzla (1860–1904), jednego z założycieli syjonizmu, i w reakcji na wzrost antysemityzmu w carskiej Rosji na przełomie XIX i XX w. stał się zwolennikiem ideologii głoszącej konieczność budowy państwa dla Żydów na terytorium Palestyny. Podczas I wojny światowej współtworzył dwie organizacje zbrojne, które wspierały

¹ Ch. King, *Odessa. Geniusz i śmierć w mieście snów*, tłum. H. Pustuła-Lewicka, Wołowiec 2016, s. 16–17.

wysilek państw ententy, tj. Zion Mule Corps oraz Legion Żydowski². Po zakończeniu wojny uczestniczył w pracach Światowej Organizacji Syjonistycznej. W połowie lat dwudziestych rozpoczął budowę własnego ugrupowania. W 1925 r. wraz ze zwolennikami stworzył w ŚOS frakcję o nazwie Syjoniści-rewizjoniści. Reprezentowała ona prawicową wizję syjonizmu³. W 1935 r. zwolennicy Żabotyńskiego wystąpili z ŚOS i założyli Nową Organizację Syjonistyczną, która funkcjonowała do 1946 r.⁴

Wybuch II wojny światowej we wrześniu 1939 r. położył kres wielowiekowej obecności licznej społeczności żydowskiej na ziemiach polskich. Syjoniści-rewizjoniści uczestniczyli w żydowskim antyniemieckim ruchu oporu. Świadczy o tym m.in. ich udział w powstaniach, które wybuchły w getcie białostockim i warszawskim⁵.

Na przełomie 1944 i 1945 r. wraz ze zbliżającą się klęską III Rzeszy podjęto nieudaną próbę odbudowy żydowskiej wspólnoty w powojennej Polsce. Wiązało się to z czasowym odrodzeniem żydowskich partii, obecnych w międzywojennej Polsce. Do przełomu 1949 i 1950 r. działała jedenaście partii żydowskich. Można je podzielić pod kątem ich stosunku do syjonizmu i ze względu na to, czy istniały w sposób legalny. Wśród partii syjonistycznych trzeba wymienić: centroprawicową i religijną Mizrachi, centrowy Ichud, centrolewicowy Hitachdut, socjalistyczny Poalej Syjon-Prawicę, radykalnie socjalistyczny Haszomer Hacair (ruch szomrowy) oraz marksistowski Poalej Syjon-Lewicę⁶. Do partii, które odrzucały syjonizm, należy

² Zob. R. Freulich, *Soldiers in Judea: Stories and vignettes of the Jewish Legion*, New York 1965; J.H. Patterson, *With the Judaeans in the Palestine Campaign*, London 1922; W. Żabotyński, *Dzieje Legjonu Żydowskiego*, Kraków 1934.

³ Zob. J. Perelman, *Rewizjonizm w Polsce 1922–1936 r.*, Warszawa 1937; M. Wójcicki, *Podstawy teoretyczne ideologii rewizjonizmu syjonistycznego oraz ich wpływ na kształt myśli państwowej ruchu*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2007, nr 3 (223), s. 294–309; W. Żabotyński, *Państwo żydowskie*, Warszawa–Kraków–Poznań 1937.

⁴ W. Żabotyński, *Nowa Organizacja Syjonistyczna*, Kraków 1936.

⁵ Zob. np. M. Arens, *Flagi nad gettem. Rzecz o powstaniu w getcie warszawskim*, tłum. M. Sobelman, J. Stocker-Sobelman, Kraków–Budapeszt 2011; *Ruch podziemny w ghettach i obozach (materiały i dokumenty)*, oprac. B. Ajzensztajn, Warszawa–Łódź–Kraków 1946; R. Walewski, *Jurek*, red. P. Wiczorek, tłum. M. Sobelman, Warszawa 2020; D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaplerzy, opisywacze. Wokół Żydowskiego Związku Wojskowego*, Warszawa 2011.

⁶ Zob. D. Flisiak, *Wybrane materiały ideologiczne i propagandowe Syjonistyczno-Socjalistycznej Partii Robotniczej Poalej Syjon-Hitachdut. Przyczynek do badań nad lewicą syjonistyczną w pierwszych latach powojennej Polski (1944/45–1949/50)*, Chrzan 2021; N. Aleksium, *Dokąd dalej? Ruch syjonistyczny w Polsce (1944–1950)*, Warszawa 2002; G. Berendt, *Zjednoczenie Syjonistów Demokratów „Ichud” – „z biało-niebieskimi sztandarami w morzu czerwonych sztandarów”* [w:] G. Berendt, A. Grabski, *Między emigracją a trwaniem. Syjoniści i komuniści żydowscy w Polsce po Holocauście*, Warszawa 2003, s. 101–223.

zaliczyć socjalistyczny Bund oraz Frakcję Polskiej Partii Robotniczej przy Centralnym Komitecie Żydów w Polsce⁷. Ponadto trzy partie działały w sposób nielegalny: dwa ugrupowania sprzeciwiające się syjonizmowi, tj. centroprawicowe Żydowskie Stronnictwo Ludowe i pravicowo-religijna Agudas Isroel⁸, oraz Syjoniści-rewizjoniści⁹.

Jedną z osób odpowiedzialnych za funkcjonowanie syjonistyczno-rewizjonistycznych struktur w powojennej Polsce był Szlomo Nachum Perła. Urodził się 3 grudnia 1911 r. w Brzezinach koło Łodzi¹⁰. Jego rodzice to Hawa i Mojżesz, nauczyciel przedmiotów judaistycznych, a w kwestiach politycznych – zwolennik syjonizmu. Szlomo miał jeszcze młodszego brata, Eliezera¹¹. W 1912 r. rodzina przeniosła się do Warszawy. Szlomo uczęszczał do jednego z warszawskich gimnazjów humanistycznych, a w latach 1932–1936 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. W połowie lat dwudziestych zapisał się do syjonistyczno-rewizjonistycznej Masady, młodzieżowej organizacji skupiającej zwolenników Żabotyńskiego. Po 1930 r. stał się członkiem warszawskiego gniazda (oddziału) Betaru¹². Pełnił funkcję kierownika Wydziału Kulturalnego, a następnie zastępcy komendanta gniazda Joela Krelmana. Potem współtworzył dzielnicowe gniazda Betaru na Muranowie, Pradze i Mokotowie¹³. Od 1935 r. do drugiej połowy 1937 r. był współpracownikiem „Trybuny Akademickiej. Niezależnego organu młodej żydowskiej inteligencji”¹⁴ – dwumiesięcznika adresowanego do żydowskich studentów. Zamieszczał tu artykuły, w których zgodnie z linią polityczną

⁷ A. Grabski, *Działalność komunistów wśród Żydów w Polsce (1944–1949)*, Warszawa 2004; M. Rusiniak-Karwat, *Nowe życie na zgliszczach. Bund w Polsce w latach 1944–1949*, Warszawa 2016.

⁸ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego, Organizacje syjonistyczne, 333/580, Biuletyn, „Biuletin Poalej Emunei Isroel Be-polin”, Łódź, 1946, 1947; G.C. Bacon, *The Politics of Tradition: Agudat Yisrael in Poland, 1916–1939*, Jerusalem 1996; K. Weiser, *Jewish People, Yiddish Nation: Noah Prylucki and the Folkists in Poland*, Toronto 2011.

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi, pf 10/414, „Sytuacja operacyjna we wrogim środowisku żydowskim na terenie Łodzi”, 1958–1961, k. 199.

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej AIPN), 01236/1041, Protokół przesłuchania, 1949 r., k. 29.

¹¹ D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów w Polsce w latach 1944/1945–1950*, Lublin 2020, s. 78.

¹² J. Chrust, *Regulamin Betaru*, Lwów 1934; *Encyklopedia palestyńska*, t. 1, z. 5, Kraków–Warszawa 1939, s. 291–297; D.K. Heller, *Jabotinsky's Children. Polish Jews and the Rise of Right-Wing Zionism*, Princeton 2017; A. Sołtysik, *Uwagi na temat koncepcji politycznych Bejtaru*, „Studia Żydowskie. Almanach” 2016, nr 6, s. 45–56; W. Żabotyński, *Ideologia Bejtaru*, Lwów 1935.

¹³ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 77.

¹⁴ D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaplerzy...*, s. 276.

syjonistów-rewizjonistów i innych partii żydowskich potępiał plany wprowadzenia gett ławkowych oraz zajścia antyżydowskie¹⁵. Po pogromie w Brześciu nad Bugiem z pierwszej połowy maja 1937 r. pisał¹⁶:

Brześć odegrał rolę złowrogiej błyskawicy, która rozświetliła na chwilę niebo, pokryte zwałami chmur, grożące nam potopem. [...] To, co miało miejsce 13 maja, mogło się odbyć tylko dzięki temu, że w ciągu ostatnich sześciu lat zarówno nasilona agitacja polityczna endecji w terenie, jak i współdziałającego z nią na odcinku antyżydowskim w praktyce i teorii ONR¹⁷ zdołały zorganizować pod ich sztandarami młodzież podrastających roczników. Nie jest dla nikogo tajemnicą, że szkolnictwo zawodowe, ogólnokształcące i wyższe wyrzuca corocznie setki i tysiące abiturientów [...], pozostających pod wpływami wychowawczymi i politycznymi polskiego, rasistowskiego nacjonalizmu¹⁸.

Od połowy lat trzydziestych Perła wspierał działalność i funkcjonowanie Nowej Organizacji Syjonistycznej. Od 1937 r. popierał ideę czynnego przeciwstawiania się Żydów atakom ze strony ludności arabskiej w Palestynie¹⁹. W trakcie działalności politycznej kontaktował się m.in. z Menachemem Beginem²⁰, Henrykiem

¹⁵ S.P. [S. Perła], *Nasz przegląd*, „Trybuna Akademicka. Niezależny organ młodej żydowskiej inteligencji” 1935, nr 10, s. 1–2.

¹⁶ W. Śleszyński, *Zajścia antyżydowskie w Brześciu nad Bugiem 13 maja 1937 roku*, Białystok 2004; S. Rudnicki, *Dokument kontrwywiadu o pogromie brzeskim 13 maja 1937 roku*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2009, nr 2, s. 221–234.

¹⁷ Obozu Narodowo-Radykalnego.

¹⁸ S. Perła, *Iluzje czy samoobrona narodowa*, „Trybuna Akademicka. Niezależny organ młodej żydowskiej inteligencji” 1937, nr 3, s. 3–4.

¹⁹ Zwolennicy Żabotyńskiego, widząc zagrożenie ze strony nacjonalistów arabskich i fundamentalistów muzułmańskich, powołali do życia w Palestynie paramilitarną organizację Irgun Cwai Leumi (Ecel). Jej przedstawiciele uczestniczyli w żydowskiej samoobronie i przeprowadzali ataki odwetowe (T. Segev, *One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British mandate*, tłum. H. Watzman, New York 2001; W. Żabotyński, *Der islam un Erets Yisroel*, Varsha 1929; *idem*, *Dos araber-problem un Erets-Yisroel*, Varsha 1929).

²⁰ Menachem Begin (1913–1992) urodził się w Brześciu Litewskim. W międzywojennej Polsce należał do osób odpowiedzialnych za rozwój Betaru. Po 1948 r. polityk izraelski. W latach 1977–1983 pierwszy w historii Izraela premier niezwiązany z lewicą syjonistyczną (M. Begin, *Czas białych nocy. Opowieść o aresztowaniu i przesłuchaniach Menachema Begina, z załączeniem protokołów i dokumentów odtajnionych po upadku Związku Radzieckiego*, tłum. H. Szafir, Kraków–Budapeszt 2010; D. Gordis, *Menachem Begin: The Battle for Israel's Soul*, New York 2014; A. Perlmutter, *The Life and Times of Menachem Begin*, New York 1987).

Strasmanem²¹, Dawidem Wdowińskim²² oraz Michałem Strykowskim²³. Po zajęciu Polski przez okupantów niemieckiego i sowieckiego pozostawał w Warszawie. Po utworzeniu w październiku 1940 r. przez niemieckie władze okupacyjne getta²⁴ przebywał po „stronie aryjskiej”²⁵. Stało się to możliwe dzięki pomocy, której udzieliła mu m.in. jego znajoma Karolina Modzelewska. Perła starał się wspierać pieniężnie swoich bliskich, którzy znaleźli się w getcie. Niestety w kwietniu 1942 r. jego brat został zatrzymany przez funkcjonariusza Polnische Polizei im Generalgouvernement (tzw. granatowego policjanta) i przekazany niemieckiej żandarmerii, po czym trafił do więzienia przy ul. Gęsiej²⁶. Z kolei w lipcu 1942 r. rodzice zostali wywiezieni do niemieckiego obozu zagłady w Treblince²⁷. Od kwietnia 1943 do końca 1944 r. Perła przebywał u Karoliny Modzelewskiej w Józefowie pod Warszawą. Zmiana miejsca była konieczna, ponieważ był szantażowany przez granatowych policjantów²⁸.

Próby wznowienia działalności (nielegalnej) radykalnej prawicy syjonistycznej zapoczątkowano w lutym 1945 r., kiedy to przebywający w Lublinie Szlomo

²¹ Wraz z żoną Alicją był przedstawicielem żydowskiej inteligencji, która w związku ze wzrostem antysemityzmu w Polsce wspierała jak najszybsze stworzenie państwa żydowskiego. Henryk, porucznik w 8. Pułku Artylerii Lekkiej, po przegraniu wojny 1939 r. trafił do sowieckiej niewoli i wiosną 1940 r. został rozstrzelany w Charkowie (L. Weinbaum, *A Marriage of Convenience. The New Zionist Organization and the Polish Government 1936–1939*, New York 1993, s. 51–52, 54–55, 87, 123, 134, 136–138, 140–141, 151, 184–186, 208).

²² O pracy Wdowińskiego na rzecz rozwoju prawicy syjonistycznej zob. S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest? Uzupełnienia i sprostowania*, Warszawa 1983, s. 336; J. Perelman, *Rewizjonizm...*, s. 100, 112, 167, 183, 265, 267, 273. Zob. też Archiwum Instytutu Żabotyńskiego w Izraelu (Jabotinsky Institute in Israel, dalej AIŻ), P266-1, *Wdowinski David, Biographical Details*, 1964–1980; D. Wdowiński, *And We Are Not Saved*, New York 1963.

²³ Strykowski w getcie warszawskim był jednym z twórców Żydowskiego Związku Wojskowego. W międzywojennej Polsce publikował m.in. w „Trybunie Akademickiej” (M. Strykowski, *Sursum corda!*, „Trybuna Akademicka. Niezależny organ młodej żydowskiej inteligencji” 1939, nr 3/4, s. 4–5).

²⁴ B. Engelking, J. Leociak, *Getto warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, Warszawa 2001, s. 57.

²⁵ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 77. Podstawowe informacje o Żydach przebywających poza gettami: M. Grądzka-Rejak, „Myśmy się nawzajem poznawały po oczach”... Z badań nad strategiami przetrwania kobiet żydowskich funkcjonujących „na powierzchni” po tzw. aryjskiej stronie w okupowanym Krakowie i okolicach, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2015, nr 2, s. 51–74; G.S. Paulsson, *Utajone miasto. Żydzi po aryjskiej stronie Warszawy (1940–1945)*, tłum. E. Olender-Dmowska, Kraków 2007; L.J. Weitzman, *Living on the aryan side in Poland. Gender, Passing, and the Nature of Resistance [w:] Women in the Holocaust*, red. D. Ofer, L.J. Weitzman, New Haven (CT) 1998, s. 187–222.

²⁶ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 77.

²⁷ D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaplerzy...*, s. 277. Szerzej zob. B. Engelking, J. Leociak, *Getto warszawskie...*, s. 661–689.

²⁸ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 77.

Perła przypadkowo odnalazł Pereca Laskiera²⁹ i Cwi Kantora, przedwojennych działaczy prawicy syjonistycznej³⁰. W krótkim czasie przenieśli się oni do Łodzi. W pierwszej połowie 1945 r. Perła za pośrednictwem Laskiera poznał Tobiasza Berkala³¹, Niusę Lubocki-Długi³² oraz niejakiego Margulesa, z którymi postanowił odtworzyć struktury radykalnej prawicy syjonistycznej.

Budowa struktur politycznych nie była łatwa, ponieważ najpierw trzeba było odnaleźć działaczy, którzy przeżyli okupację niemiecką. W połowie maja 1945 r. liczba zwolenników Żabotyńskiego pochodzących z przedwojennej Łodzi oscylowała wokół 25–30 osób. Zorganizowali oni dwie tajne akademie: jedna poświęcona była piątej rocznicy śmierci Włodzimierza Żabotyńskiego, a druga 41. rocznicy śmierci Theodora Herzla³³. Pod koniec tego roku w Łodzi w strukturach prawicy syjonistycznej pracowało już około 50 osób. Podstawę organizacji stanowiło gniazdo, które dzieliło się na grupy (plugi), liczące po maksymalnie 15 osób³⁴.

Liczebność i zasięg struktur syjonistów-rewizjonistów wzrosła, kiedy w 1945 i 1946 r. Żydzi zaczęli wracać po wojennej gehennie z ZSRR. Do Szczecina oraz miast położonych na Dolnym i Górnym Śląsku trafiło wielu zwolenników Żabotyńskiego³⁵. Grupa działająca w Łodzi kontaktowała się przez emisariuszy z nowo przybyłymi, dzięki czemu ugrupowanie rozwijało się w centralnej i zachod-

²⁹ Perec Laskier (1910–1963) w międzywojennej Polsce był członkiem komendy Betaru, a od jesieni 1939 r. do lutego 1942 r. brał udział w odtwarzaniu struktur syjonistyczno-rewizjonistycznych w getcie warszawskim. Potem trafił do getta w Częstochowie. Po 1945 r. przez kilka miesięcy był odpowiedzialny za działalność prawicowych syjonistów w Polsce. Następnie wyjechał do Palestyny (D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaplerzy...*, s. 38, 265–266, 298–299).

³⁰ *Ibidem*, s. 37.

³¹ Tobiasz Berkal urodził się w 1908 r. w Łodzi, ukończył prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Podczas II wojny światowej jako Paweł Ostrowski był członkiem grupy dywersyjnej polskiego podziemia dowodzonej przez Andrzeja Sudeczkę. Brał udział w Powstaniu Warszawskim. W połowie 1948 r. opuścił Polskę, zamieszkał w Monachium. Dalsza jego działalność i data śmierci są nieznane (*ibidem*, s. 38).

³² O tej postaci zob. I. Kowalski, *A Secret Press in Nazi Europe: the Story of a Jewish United Partisan Organization*, New York 1969, s. 130, 264, 321, 386.

³³ AIPN, 01236/1041, Życiorys, 1949 r., k. 32.

³⁴ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 82.

³⁵ Prawicowi i lewicowi syjoniści wraz z bundowcami oraz ortodoksami religijnymi byli prześladowani przez władze ZSRR (P. Gontarczyk, *Żydowski antykomunizm kontra komunistyczny antysemityzm. Postawy opozycyjne i opór Żydów wobec władzy sowieckiej na Kresach Wschodnich RP na przykładzie wybranych dokumentów białoruskiego NKWD*, „Glaukopis” 2005, nr 2/3, s. 327–338; A. Żbikowski, *U genezy Jedwabnego. Żydzi na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej, wrzesień 1939 – lipiec 1941*, Warszawa 2006).

niej Polsce. Podzielono je na cztery okręgi³⁶, na których czele stali komendanci. Do 1948 r. okręgowi dolnośląskiemu szefowali Joel Koniarski, Abram Wienryba oraz niejaki Chackielewicz, okręgiem górnośląskim zarządzali Mojżesz Goldszmis, Pincjas Wabnik, Mojżesz Bajzman i Menachem Goldkom, okręgiem szczecińskim kierowali Adam Ajnbinder, Lipa Kielich oraz osoba o nazwisku Charlin, łódzkim zaś Michał Prochownik, Icchak Sikuler i Abrasza Gurwicz³⁷.

Aktywiści znajdujący się w poszczególnych okręgach byli podzieleni na grupy, które liczyły maksymalnie siedem osób. Na ich czele miała stać osoba z doświadczeniem organizacyjnym i obyta w kwestiach politycznych. Działalność poszczególnych okręgów i gniazd była oceniana podczas inspekcji dokonywanych przez szefostwo struktur. W 1947 r. w Polsce działało w konspiracji około 1,5–2 tys. syjonistów-rewizjonistów³⁸. Nie przyjmowano nowych członków, bojąc się dekonspiracji³⁹. Niektórzy zwolennicy Żabotyńskiego posługiwali się pseudonimami; Perła działał jako „Stefan” i „Abner”, Berkal jako „Tuwim”, Sikuler jako „Kozik”, a Dawid Drażnin⁴⁰ jako „Arnold”.

Pewnym podsumowaniem prac syjonistów-rewizjonistów były kongresy. Odbywały się one w sposób tajny od grudnia 1945 do lipca 1946 r. w różnych miejscach, m.in. w Łodzi i Bytomiu. Zazwyczaj skupiały aktywistów ruchu działających w danym okręgu, miały na celu omówienie bieżącej sytuacji w Polsce i Palestynie oraz w Światowej Organizacji Syjonistycznej. Uczestnicy zebrań oddawali też hołd Żabotyńskiemu i ofiarom Holocaustu⁴¹.

Warto podkreślić, że niektórzy przedwojenni betarowcy po 1945 r. nie należeli do podziemnych struktur syjonistyczno-rewizjonistycznych, lecz działali w innych żydowskich partiach:

³⁶ AIPN, 00231/102, t. 1, Informacja dotycząca likwidacji kierownictwa nielegalnej organizacji syjonistów-rewizjonistów w Polsce, b.d., k. 101.

³⁷ AIPN, 01236/1041, Życiorys, 1949 r., k. 38.

³⁸ J. Adelson, *W Polsce zwanej ludową* [w:] *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce. W zarysie (do 1950 roku)*, red. J. Tomaszewski, Warszawa 1993, s. 434.

³⁹ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 85.

⁴⁰ Dawid Drażnin urodził się 25 X 1910 r. w Grodnie, był synem Samuela i Estery z d. Janowskiej, miał brata Michała oraz siostry Jochewet i Jelin Mirian. W II RP był adwokatem i członkiem Betaru. Jesienią 1939 r. został aresztowany i zesłany przez NKWD do Kazachstanu. W 1946 r. wrócił do Polski i wziął tu udział w odtwarzaniu syjonizmu rewizjonistycznego (A. Gontarek, *Na usługach UB Dawid Drażnin*, „Kolbojnik. Biuletyn Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie” 2013, nr 2 [71], s. 27–28).

⁴¹ Zob. AIŻ, K7a-13/12/1, Museum of Combatants and Partisans, Escape – Documents, Protocols, Correspondence, 1944–1947; AIŻ, B33-4/1, Betar Poland, Protocols from Betar Conferences in Lodz and Silesia, and from First Conference Following World War Two, 1946 r.

– W łódzkim kibucu należącym do Poalej Syjon-Prawicy działało dziewięciu beta-
rowców repatriantów z ZSRR⁴². Ich młodzieżówką była organizacja Dror (Wolność)⁴³.

– We wrocławskim kibucu związanym z partią Hitachdut było kilku działaczy Betaru
i sympatyków prawicy syjonistycznej⁴⁴. Lektorem oraz instruktorem oświatowym tego
ośrodka był niejaki Hiler, członek Betaru. Młodzieżówką tej organizacji była Gordonia⁴⁵.

– W miastach takich jak Bytom, Katowice, Lubawka wśród działaczy partii Ichud
byli sympatycy syjonizmu rewizjonistycznego⁴⁶. W Legnicy w zarządzie centrowych
syjonistów był pochodzący z Białegostoku Fima Ałtasowicz. Na prośbę Perły stworzył
on grupkę sympatyków idei Żabotyńskiego⁴⁷. Z kolei w Lubawce znajdowała się rodzina
Frenklów⁴⁸. Kontakt z nimi utrzymywał zwolennik Żabotyńskiego, Leon Dajksel.

W pierwszych miesiącach działalności ważnym zadaniem było odtworzenie
kontaktów polskich syjonistów-rewizjonistów z odbudowującymi się po wojnie
strukturami Betaru w Europie Zachodniej. Stało się to dzięki wyjazdowi Perły
w połowie 1945 r. do okupowanych przez zwycięskie mocarstwa Niemiec. Wyruszył
on z zamiarem odnalezienia brata, który miał przebywać w jednym z niemieckich
obozów⁴⁹. W Monachium przez przypadek skontaktował się z wcześniej wspo-
mnianym Dawidem Wdowińskim, który przeżywszy czas wojny, nie chciał wracać
do Polski⁵⁰. Perła zaczął nawiązywać współpracę z mieszkającymi w Monachium
zwolennikami Włodzimierza Żabotyńskiego. Było to łatwe, ponieważ Wdowiń-
ski do października 1945 r. odtwarzał struktury syjonistów-rewizjonistów i był

⁴² Instrukcja MBP dla rozpracowania partii i organizacji działających w społeczeństwie żydowskim z 1946 r., oprac. A. Namysło, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6), s. 342, 351.

⁴³ N. Aleksium, *Dokąd dalej?...*, s. 201.

⁴⁴ AIPN, 0259/447, Życiorys, 1949 r., k. 49.

⁴⁵ N. Aleksium, *Dokąd dalej?...*, s. 201.

⁴⁶ O obecności prawicowych syjonistów wśród aktywistów Ichudu byli przekonani też pracowni-
cy MBP, którzy inwigilowali żydowskie partie (A. Namysło, *Instrukcja MBP...*, s. 357).

⁴⁷ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 91.

⁴⁸ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego, Organizacje syjonistyczne, 333/75, Lista
członków wykupionych „Szeklew” na rok 1948 w m. Lubawce, k. 22.

⁴⁹ Próba ta skończyła się niepowodzeniem (D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*,
s. 124–125).

⁵⁰ Po upadku powstania w getcie warszawskim Wdowiński (1895–1970) trafił do niemieckiej nie-
woli. Przebywał m.in. w obozie pracy w Budzynie. Po 1946 r. przez Francję trafił do Nowego Jorku,
gdzie w New School for Social Research wykładał psychiatrię i psychologię (L. Weinbaum, *Epizod
z biografii Dawida Wdowińskiego*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2013, nr 9, s. 501–507; J. Wisz-
niewicz, *A jednak czasem miewam sny. Historia pewnej samotności*, Wołowiec 2009). Zob. też AIŻ,
P266-31, Wdowinski David, Concentration Camp Journal (Photocopy), 1944–1945).

członkiem Centralnego Komitetu Żydów Bawarskich. Następnie przez Włochy i Francję trafił do Stanów Zjednoczonych⁵¹.

Perła wrócił do Polski dopiero pod koniec sierpnia 1946 r. Stało się to w wyniku przypadkowego spotkania w Monachium z Szlomo Komlosem, węgierskim działaczem Betaru, który zaproponował mu pracę nad odbudową prawicy syjonistycznej na Węgrzech⁵². Pod koniec 1945 r. zatem Perła znalazł się w Budapeszcie. Nadal poszukiwał – bezskutecznie – brata, przeforsował też pomysł utworzenia w Budapeszcie kibucu dla dzieci i młodych osób, które podczas II wojny światowej straciły rodziców. W ciągu dwóch kolejnych miesięcy (do końca marca 1946 r.) w powstałym kibucu znalazło się około 40 osób. Miejsce to miało swój regulamin oraz program zajęć, wedle którego osoby z kwalifikacjami były kierowane do pracy w fabrykach lub na kursy Towarzystwa Popierania Pracy Zawodowej i Rolniczej wśród Żydów⁵³.

Pod koniec pierwszej połowy 1946 r. Perła zgłosił się do działającej w Budapeszcie Polskiej Misji Repatriacyjnej z prośbą o wydanie dokumentu umożliwiającego mu powrót do Polski. Otrzymał go pod koniec czerwca. Ostatecznie pod koniec sierpnia, przez Parkany, Bratysławę i Zebrzydowice, wrócił do Łodzi⁵⁴. Należy podkreślić, że podczas tej podróży posługiwał się fałszywymi danymi – występował jako Meir Finkielsztejn – gdyż obawiał się zdekonspirowania jako zwolennik Żabotyńskiego⁵⁵.

Zwolennicy Żabotyńskiego w Łodzi od 1946 r. do połowy 1948 r. wydawali raz na miesiąc lub dwa biuletyn pod tytułem „Wiadomości” („Jedijot”). Ukazało się 10 numerów biuletynu, egzemplarze liczyły po 10–12 stron odbijanych na powielaczu. Teksty publikowano w języku polskim i jidysz, dotyczyły one głównie spraw palestyńskich i ideologicznych⁵⁶. Informacje pochodziły z drukowanego w Palestynie dziennika syjonistów-rewizjonistów „Ha-Maszkif” („Obserwator”), którego sześć numerów drogą pocztową dotarło do Polski do Tobiasza Berkala. Dodatkowym źródłem wiadomości był „Biuletyn Informacyjny”, wydawany przez zwolenników Żabotyńskiego w Paryżu i przysyłany do Polski na adres Dawida

⁵¹ AIŻ, P266-2, Wdowski David, Immigration Documents to the United States, 1947 r.

⁵² Zob. szerzej AIŻ, B25-1, Betar Hungary, History of Betar Hungary, 1948–1991.

⁵³ AIPN, 01178/1778, Życiorys, 1949 r., k. 81.

⁵⁴ *Ibidem*, k. 82.

⁵⁵ *Ibidem*, k. 79.

⁵⁶ AIPN, 0259/447, Protokół przesłuchania podejrzanego, Warszawa, 17 V 1949 r., k. 91.

Drażnina. Osobami odpowiedzialnymi za publikację „Wiadomości” byli m.in. Perła oraz Drażnin⁵⁷.

Należy wskazać na próbę udziału Perły w nielegalnych pracach aktywistów paramilitarnej organizacji Irgun Cwai Leumi (Ecel) w Polsce. W pierwszej połowie 1947 r. Perła otrzymał od wcześniej wspomnianego Icchaka Sikulera⁵⁸ list z propozycją współpracy z Ecel w tej części Europy. Do zadań Perły miało należeć tłumaczenie materiałów propagandowych, które przychodziły z Palestyny oraz komórek Ecel we Francji⁵⁹. Do drugiej połowy 1947 r. Perła m.in. wraz z Wiktorem Urbachem powołał kilka komórek Ecel w Polsce: w Krakowie, Bytomiu i Łodzi. Należy przypuszczać, że liczyły one około 10 osób. Prowadzono przede wszystkim działalność propagandową oraz organizowano aliję (emigrację) do Palestyny lub Francji. Działalność Ecel po 1948 r. stopniowo wygasła⁶⁰, a sam Perła od końca 1947 r. ze względu na zły stan zdrowia nie uczestniczył w żadnych pracach politycznych.

W 1948 r. wraz z aliją Żydów z Polski do powstającego wówczas państwa Izrael zmniejszała się liczba syjonistów-rewizjonistów. Pod koniec marca 1948 r. było ich około 150–160⁶¹. We wrześniu 1948 r. liderzy tego ruchu (w tym Perła) podjęli decyzję o nawiązaniu kontaktu z pracownikami poselstwa Izraela w Warszawie. Powodem była chęć uzyskania promes umożliwiających wyjazd do państwa żydowskiego⁶². Do pierwszych tygodni 1949 r. Perła wraz z Ozjaszem Raczką kontaktowali się m.in. z Israelem Barzilajem⁶³, Azrielem Uchaminim i Pinchaszem Daganem⁶⁴. Starania syjonistów-rewizjonistów spotykały się z niechęcią Barzilaja,

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ W marcu 1947 r. wyjechał z Polski.

⁵⁹ AIPN, 01178/1778, Sprawy Irgunu, k. 109.

⁶⁰ Szerzej zob. AIŻ, K18-2/22, Etzel Diaspora Headquarters, Paris, Correspondence with Poland Branch, 1948; D. Flisiak, *Działalność członków paramilitarnej organizacji Irgun Cwai Leumi w Polsce w latach 1945–1948*, „Bellona” 2018, nr 3, s. 41–50.

⁶¹ AIPN, 01178/1778, Działalność organizacyjna od końca 1948 r. do marca 1949 r., k. 104.

⁶² AIPN, 00231/102, t. 1, Wyciąg z przesłuchania podejrzanego Szlomy Perły z 24 III 1949 r., k. 98.

⁶³ Israel Barzilaj (1913–1970) w 1933 r. wyjechał z Polski do Palestyny. W latach 1948–1951 był posłem państwa Izrael w Polsce. Po powrocie do kraju związał się z partią Mapam. W latach 1955–1961 zasiadał w izraelskim parlamencie, 1955–1961 oraz 1966–1969 był ministrem zdrowia (*Who's Who Israel*, red. P. Dagan, Tel Aviv 1960, s. 103; *Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie*, t. 1, oprac. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, Warszawa 2003, s. 149).

⁶⁴ Azriel Uchmaminim i Pinchas Dagan byli przedstawicielami ruchu szomrowego (AIPN, 00231/102, t. 1, Notatka informacyjna, k. 112, 113).

który był zwolennikiem lewicy syjonistycznej. Trudności związane z próbą uzyskania dokumentów zostały przedstawione w relacji Raczki⁶⁵.

Powojenna działalność polskich syjonistów-rewizjonistów została przerwana na przełomie marca i kwietnia 1949 r., kiedy służby komunistyczne aresztowały trzy osoby odpowiedzialne za funkcjonowanie tej grupy politycznej: Ozjasza Raczkę, Dawida Drażnina i Szlomo Perłę. Można przypuszczać, że jednym z powodów rozbicia struktur prawicy syjonistycznej była podjęta w drugiej połowie 1947 r. przez Drażnina próba zalegalizowania działalności syjonistów-rewizjonistów⁶⁶. Nawiązał on kontakt z pracownikiem Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego mjr. Arkadiuszem Libermanem⁶⁷, co spowodowało, że komunistyczne służby wpadły na trop tej nielegalnej organizacji⁶⁸.

W marcu 1950 r. Drażnin został skazany za nielegalną działalność polityczną na trzy lata więzienia⁶⁹. Dzielił celę z Wiesławem Chrzanowskim, wybitnym działaczem antykomunistycznym⁷⁰. Perła został skazany na cztery lata. W relacji Ozjasza Raczki można znaleźć informacje o procesie:

Sąd złożony z sędziego zawodowego i dwóch ławników, a także prokurator – sami Polacy – odnosił się do oskarżonych nie tylko przyzwocicie, ale z dużym szacunkiem. Wszyscy oskarżeni oświadczyli, że są syjonistami i członkami ruchu Żabotyńskiego. Podkreślali, że nie ingerowali w wewnętrzne sprawy Polski, nie działali i nie mieli żadnego powodu działać przeciwko panującemu ustrojowi. Wnosili o wyrok umożliwiający im natychmiastową imigrację do Izraela. Żaden z oskarżonych nie kajał się

⁶⁵ AIŻ, G33-5/1, Hatzohar Poland, Imprisonment of Hatzohar (Zionist Revisionist) Activists in Poland – Recollections, 1949–1951, k. 2–4.

⁶⁶ D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*, s. 185. Innym powodem mogła być próba inwigilacji prawicy syjonistycznej podjęta w 1948 r. przez funkcjonariuszy policji politycznej w Szczecinie i Łodzi (*ibidem*, s. 182–188).

⁶⁷ AIŻ, G33-5/1, Hatzohar Poland, Imprisonment of Hatzohar (Zionist Revisionist) Activists in Poland – Recollections, 1949–1951.

⁶⁸ A. Gontarek, *Na usługach UB...*, s. 28.

⁶⁹ Wśród zatrzymanych i osądzonych byli Lipa Kielich, Majer Kąkol, Mojżesz Juszkievicz i Maks Mittelman (D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*, s. 191–199).

⁷⁰ M.J. Chodakiewicz, *Żydzi i Polacy 1918–1955. Współistnienie, zagłada, komunizm*, Warszawa 2000, s. 437. O kontaktach listownych między Drażninem a Chrzanowskim po 1956 r. zob. D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*, s. 211–214, 216, 250–251.

i nie odżegnywał się od swojego syjonistycznego światopoglądu. Postawa oskarżonych zrobiła duże wrażenie zarówno na sędzię, jak na publiczności⁷¹.

Szlomo Perła został osadzony w więzieniu Warszawa I. Wykonywał prace budowlane. Nie zawierał znajomości z innymi zatrzymanymi⁷². Wyszedł na wolność 2 grudnia 1952 r. i już nie angażował się w działalność polityczną. Bał się ponownego aresztowania. Utrzymywał kontakt z Drażninem⁷³. Od końca grudnia 1952 do stycznia 1953 r. przebywał u Diany Grynbaum, która mieszkała w Warszawie przy ul. Rakowieckiej. Pod koniec stycznia 1953 r. powrócił do Łodzi, na przełomie stycznia i lutego 1953 r. znalazł pracę w charakterze planisty w spółdzielni galanteryjno-skórzanej. W drugiej połowie tego roku dwukrotnie zmieniał miejsce zatrudnienia: we wrześniu rozpoczął pracę w Konstancynie Łódzkiej w spółdzielni „Żakard”, a dwa miesiące później znalazł posadę planisty w jednej z łódzkich spółdzielni chemicznych⁷⁴.

W 1956 r. rozpoczęła się kolejna fala emigracji Żydów do Izraela⁷⁵. Wiadomo, że jeszcze w 1960 r. Perła był oceniany przez funkcjonariuszy policji politycznej jako osoba mająca potencjalnie „operacyjną wartość”. Był wspierany materialnie przez swojego kuzyna, który mieszkał w Izraelu⁷⁶. Przed 1967 r. wyjechał z Polski i znalazł się w Kanadzie⁷⁷.

Inaczej potoczyły się losy wielokrotnie wspomnianego Dawida Drażnina. Po wyjściu na wolność zamieszkał w Łodzi, a w 1957 r. wyjechał do Izraela. Tam przystąpił do powstałej w 1948 r. i kierowanej przez Menachema Begina partii Herut (Wolność), która była polityczną kontynuacją organizacji Irgun Cwai Leumi⁷⁸. W 1963 r., gdy

⁷¹ AIŻ, G33-5/1, Hatzohar Poland, Imprisonment of Hatzohar (Zionist Revisionist) Activists in Poland – Recollections, 1949–1951, k. 6.

⁷² AIPN, 01178/1778, Opinia, Warszawa, 12 V 1953 r., k. 133.

⁷³ *Ibidem*, Doniesienie agenta (ze słów), 3 III 1953 r., k. 121.

⁷⁴ D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*, s. 208.

⁷⁵ O wyjazdach polskich Żydów do Izraela po 1956 r. zob. P. Madajczyk, *Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6), s. 47; E. Węgrzyn, *Wyjeżdżamy! Wyjeżdżamy?! Alija gomulkowska 1956–1960*, Kraków 2016.

⁷⁶ AIPN, 01178/1778, Doniesienie agenturalne, 31 VIII 1953 r., k. 136; *ibidem*, k. 173.

⁷⁷ AIPN, 2911/1, Informacja dotycząca Szlomy Nachuma Perły, b.d., k. 3550.

⁷⁸ A. Gontarek, *Na usługach UB...*, s. 29. Podstawowe dane dotyczące obecności prawicy syjonistycznej w Izraelu zob. Y. Shapiro, *The Road to Power: Herut Party in Israel*, tłum. R. Mandel, Albany 1991; C. Shindler, *Israel, Likud and the Zionist Dream. Power, Politics and Ideology from Begin to Netanyahu*, London – New York 1995.

Władysław Bartoszewski złożył wizytę w Izraelu, Drażnin wraz z innymi zwolennikami Żabotyńskiego wydał na jego cześć uroczysty bankiet⁷⁹. W drugiej połowie 1967 r. Drażnin popełnił samobójstwo⁸⁰. Powodem tego kroku najprawdopodobniej było to, że jeden z jego podwładnych dopuścił się malwersacji finansowych⁸¹.

* * *

Losy Perły można podzielić na dwa etapy. Pierwszy z nich przypada na okres międzywojenny, w którym młody syjonista działał na rzecz wizji państwa żydowskiego stworzonej przez Żabotyńskiego. Ówczesna działalność Perły została przerwana w wyniku wybuchu II wojny światowej. Podczas konfliktu światowego był ofiarą i świadkiem niemieckich represji wymierzonych w ludność żydowską. Jednocześnie wojenne losy Perły ukazują różnorodne postawy Polaków wobec żydowskich współobywateli. Należy tu podkreślić zagrożenie płynące ze strony niektórych policjantów granatowych i pomoc uzyskaną od Karoliny Modzelewskiej.

Po 1945 r. Perła uczestniczył w próbie odbudowy struktur prawicy syjonistycznej. W realiach powojennej Polski syjoniści-rewizjoniści nie mogli działać legalnie. Zwolennicy Żabotyńskiego do połowy 1946 r. skupili się na zorganizowaniu czterech okręgów i prowadzeniu działalności propagandowej. W następnych miesiącach zaś uczestniczyli w emigracyjnej pracy Brichy. Koniec ruchu nastąpił w marcu 1949 r. Jedną z jego przyczyn była podjęta przez Drażnina nieudana próba zalegalizowania partii. W pierwszej połowie 1949 r. funkcjonariusze MBP dokonali wielu zatrzymań. Perła został skazany na pobyt w więzieniu, wyszedł na wolność w 1952 r. Potem już unikał zaangażowania politycznego. W przeciwieństwie do większości syjonistów-rewizjonistów działających w powojennej Polsce nie wyjechał do Izraela, lecz do Kanady.

Należy podkreślić, że uzyskane dokumenty pozwalają scharakteryzować tylko polityczną działalność Perły. Nie wiemy, czy w jego życiu prywatnym pojawiła się stabilizacja, związana np. z założeniem rodziny. Podczas II wojny światowej stracił rodziców, a także kontakt z bratem, którego później nie odnalazł. Po wojnie skoncentrował się na działalności politycznej (do 1949 r.), a po wyjściu z więzienia, gdy przeniósł się z Warszawy do Łodzi – na znalezieniu pracy. Przed 1967 r. opuścił Polskę.

⁷⁹ W. Bartoszewski, *Środowisko naturalne, korzenie*, Warszawa 2010, s. 240.

⁸⁰ AIŻ, K25-4/1, Biographies, Various Individuals – Letter Daled (Hebrew), 1944–2017, k. 1–2.

⁸¹ D. Flisiak, *Działalność syjonistów-rewizjonistów...*, s. 217.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Żabotyńskiego w Izraelu (Jabotinsky Institute in Israel)

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma, Organizacje syjonistyczne, zespół 333

Słowniki i encyklopedie

Encyklopedia palestyńska, t. 1, z. 2, red. B. Cweibaum, N.M. Gerber, I. Schipper, A. Tartakower, P. Wasserman, Kraków–Warszawa 1938.

Łoza S., *Czy wiesz kto to jest? Uzupełnienia i sprostowania*, Warszawa 1983.

Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie, t. 1, oprac. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, Warszawa 2003.

Who's Who Israel, red. P. Dagan, Tel Aviv 1960.

Wspomnienia i relacje

Perelman J., *Rewizjonizm w Polsce 1922–1936 r.*, Warszawa 1937.

Czasopisma

„Trybuna Akademicka. Niezależny organ młodej żydowskiej inteligencji” 1935, 1937, 1939.

Opracowania

Adelson J., *W Polsce zwanej ludową [w:] Najnowsze dzieje Żydów w Polsce. W zarysie (do 1950 roku)*, red. J. Tomaszewski, Warszawa 1993.

Aleksiun N., *Dokąd dalej? Ruch syjonistyczny w Polsce (1944–1950)*, Warszawa 2002.

Bartoszewski W., *Środowisko naturalne, korzenie*, Warszawa 2010.

Chodakiewicz J.M., *Żydzi i Polacy 1918–1955. Współistnienie, zagłada, komunizm*, Warszawa 2000.

Engelking B., Leociak J., *Getto warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście*, Warszawa 2001.

Flisiak D., *Działalność syjonistów-rewizjonistów w Polsce w latach 1944/1945–1950*, Lublin 2020.

- Gontarek A., *Na usługach UB Dawid Drażnin*, „Biuletyn Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie” 2013, nr 2 (71).
- Grabski A., *Centralny Komitet Żydów w Polsce (1944–1950). Historia polityczna*, Warszawa 2015.
- Instrukcja MBP dla rozpracowania partii i organizacji działających w społeczeństwie żydowskim z 1946 r.*, oprac. A. Namysło, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6).
- King Ch., *Odessa. Geniusz i śmierć w mieście snów*, tłum. H. Pustuła-Lewicka, Wołowiec 2016.
- Kowalski I., *A Secret Press in Nazi Europe: the Story of a Jewish United Partisan Organization*, New York 1969.
- Libionka D., Weinbaum L., *Bohaterowie, hochsztaplerzy, opisywacze. Wokół Żydowskiego Związku Wojskowego*, Warszawa 2011.
- Madajczyk P., *Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2 (6).
- Weinbaum L., *A Marriage of Convenience. The New Zionist Organization and the Polish Government 1936–1939*, New York 1993.

STRESZCZENIE

Na początku Polski ludowej doszło do nieudanej próby odbudowy żydowskiej społeczności. Wiązało to się także z legalnym odtworzeniem większości żydowskich partii, które funkcjonowały w międzywojennej Polsce. Wyjątek stanowili syjoniści-rewizjoniści, tj. zwolennicy Włodzimierza (Zeewa) Żabotyńskiego. Przedstawiciele tego ruchu na początku 1945 r. rozpoczęli w Polsce nielegalną działalność, która trwała do pierwszej połowy 1949 r. W artykule scharakteryzowano funkcjonowanie syjonistów-rewizjonistów po wojnie, przedstawiono także informacje o aktywności politycznej jednego z liderów tego ruchu Szlomo Nachuma Perły. Omówiono też podstawy programowe prawicy syjonistycznej.

SŁOWA KLUCZOWE

Palestyna • Polska • Żabotyński • antykomunizm